

Collins korostaa, ettei kirjojen ja niiden taustalla olevien yhteisöjen välistä suhdetta voida selittää yksinkertaisen diakronisen kehityksen avulla, sillä molempien tekstien kopiaimista jatkettiin rinnakkain. Yhtäläisyydet sääntökokoelmissa kertovat jatkuvuudesta näiden kahden tekstin kuvaamien yhteisöjen välillä. Collins ei kuitenkaan usko että kirjoitusten kuvaamien yhteisöjen välillä olisi tapahtunut jokin eroon johtava skisma (vrt. Groningenin hypoteesi), sillä siitä ei ole riittäviä todisteita teksteissä.

Collins analysoi myös *Yhdyskuntasäännön* käsikirjoitusten erilaisten versioiden vaikutusta liikkeen historian rekonstruktioon. Collins päätyy kannattamaan Sarianna Metson näkemystä, jonka mukaan käsikirjoitusten 4QS^{b&d} lyhyemmät lukuavat ovat alkuperäisempiä, vaikka paleografisen ajoituksen mukaan 1QS on varhaisempi. Oleellista tässä on se, että "Sadokin poikia" ei mainita varhaisemmissa tekstimuodoissa, ja näin ollen Collinsin mukaan lyhyempi tekstimuoto heijastaa tasa-arvoisempaa yhteisön organisaatiota. Myöhemmin yhteisön rakenne kehittyi hierarkkisempaan suuntaan ja "Sadokin pojat" saivat erityisaseman.

Kolmas luku, "The Historical Context", käsittelee Qumranin tekstien ja liikkeen historiallista taustaa. Tässä luvussa Collins kritisoi Qumranin liikkeen synnystä vallalla olevaa yleistä näkemystä, jonka mukaan kiistojen ydin oli ylipapin sukupuussa hasmonilaishallitsijoiden otettua itselleen ylipapin aseman. Tämän konsensusteorian mukaan liikkeen synnyn kannalta keskeinen johtohahmo, Vanhurskauden opettaja, ajoitetaan n. 150-luvulle eaa., Antiokhos IV Epifaneen ajan kriisiin ja hasmoniensa valtaannousuun.

Collins kiistää ylipapin merkityksen Qumranin liikkeen synnyssä. Hän toteaa, että sen enempää 4QMMT kuin *Damaskon kirjaan* eivät viittaa ylipapin syntyperään eron syynä. Sen sijaan molemp-

missa teksteissä viitataan erilaiseen kalenteriin ja lain tulkintaa koskeviin erimielisyyksiin. Collins ryhtyy hahmottamaan Qumranin liikkeen historiaa etsimällä historiallisia viittauksia teksteistä. Tarkastelun tärkein tehtävä on Vanhurskauden opettajan ajoittaminen, jonka suhteen Collins päätyy tutkimuksen valtavirrasta poiketen ensimmäiselle vuosisadalalle eaa.

Kirjansa neljännessä luvussa "The Essenes" Collins käsittelee ns. essealaihypoteesia, eli Qumran-tutkimuksessa yleistä liikkeen samaistamista antiikin lähteissä mainittuihin essealaisiin. Vaikka Collins mainitsee Filonin ja Pliniuksen, hän keskittyy Josefuksen essealaiskuvauksiin ja niiden luotettavuuden arviointiin päätyen esimerkiksi siihen, että Josefus on todennäköisesti käyttänyt useitakin eri lähteitä. Collins myös korostaa, että Josefus oli ennen kaikkea kirjailija. Vaikka Josefuksen essealaisten ja *Yhdyskuntasäännön* kuvaaman *jahadin* kanssa on havaittavissa yhtäläisyyksiä, on Josefuksen tekstit ymmärrettävä ennen kaikkea kirjallisina tuotteina.

Viides luku, "The Site of Qumran", käsittelee arkeologiaa ja esittelee harvinaisen tasapuolisesti erilaiset arkeologiset teoriat Qumranin raunioista, alkaen varhaisimmista maininnoista. Päähuomion saavat Roland de Vaux'n tutkimukset sekä hänen kuolemansa jälkeen esitetyt vaihtoehtoiset tulkinnat raunioista – maatila tai maaseutuhuvila, sotilaallinen yksikkö tai keramiikkatehdas – ja niiden kriittinen arviointi. Luvun suurin puute ei johdu kirjoittajasta, sillä osa de Vaux'n kaivausraporteista ja esineistöistä on edelleen julkaisematta. Jean-Baptiste Humbert (École biblique et archéologique française de Jérusalem) johtaa projektia, joka viimeistelee arkeologisten löytöjen julkaisua. Ennen sen loppuunsaattamista tutkijat joutuvat operoimaan vajavaisen todistusaineiston varassa ja siksi tässä vaiheessa on syytä pitäytyä varovaisissa tulkinnoissa.

Collinsin teoksella on kaksi keskeistä Qumranin liikkeen syntyyn liittyvää konsensusteorioista poikkeavaa näkökulmaa. Ensimmäinen, ei tosin täysin uusi, ja varmasti enemmän kritiikkiä herättävä kontribuutio on Vanhurskauden opettajan myöhäinen ajoitus. Toinen on näkemys, jonka mukaan Qumranin liikkeen synnyn kannalta kiista ylipapin sukupuusta ei ollut ainakaan niin keskeinen kuin joissakin rekonstruktioissa on oletettu. Uskoakseni merkittävin ja pysyvin anti on kuitenkin ymmärrys Qumranin liikkeestä, joka ei rajoittunut vain Qumranin alueelle. Vaikka ajatus Qumranin liikkeen laajuudesta on yhä yleisemmin hyväksytty, sen lopullisen läpimurron kannalta ei ole yhdentekevää, että sen esittää yksi merkittävimmistä Toisen temppelein aikakauden tutkijoista.

HANNE VON WEISSENBERG
TEOL. TRI, TAMPERE

PETRI LUOMANEN,
JUTTA JOKIRANTA &
OUTI LEHTIPUU (TOIM.)
Johdatus sosiaaliteelliseen raamatuntutkimukseen. Suomen Eksegeettisen Seuran Julkaisuja 105. Helsinki 2013. 466 s.

Sosiaaliteellinen tutkimus on tätä nykyä vakiinnuttanut asemansa yhtenä keskeisenä raamatuntutkimuksen menetelmänä niin Suomessa kuin kansainvälisestikin, kuten *Johdatus sosiaaliteelliseen raamatuntutkimukseen* -artikkelikokoelman toimittajat toteavat. Teos on tarkoitettu alaa esitteleväksi oppikirjaksi suomalaisen yliopisto-opetuksen tarpeisiin. Kotikutoisuutta tekiäkunnassa ja julkaisukielessä ei tarvitse enempää perustella tai selitellä, sillä kuten toimittajat toteavat,

laajuudessaan ja monipuolisuudessaan ei tälle johdatukselle ole olemassa kansainvälisiä esikuvia. Alan suomalaisten tutkijoiden asiantuntemus niin ikään kestää mainiosti kansainvälisen vertailun.

Teos on siis oppikirja, mutta samalla se on tarkoitettu juhlistamaan Uuden testamentin eksegetiikan yliopistonlehtori Risto Uron 60-vuotispäivää. Toimittajat myöntävät ratkaisun poikkeavan perinteisistä juhla-kirjoista – etenkin kun juhlinnan kohde itse kuuluu teoksen kirjoittajakuntaan kahdella artikkelilla. Toimittajien mukaan oppikirja on kuitenkin sopiva tapa muistaa henkilöä, joka ”on nostanut sosiaalitieellisen näkökulman suomalaisten raamatuntutkijoiden tietoisuuteen”. Ulkopuolisesta lukijasta ratkaisu vaikuttaa onnistuneelta. Traditionaaliset juhlateokset ovat usein kirjavia sisällöltään ja puisevia luettavia. Tämä ei ole. Niin ikään uskon ratkaisun tekevän erinomaisella tavalla oikeutta Risto Urolle metodisesti innovatiivisena ja avarakatseisena tutkijana. Tämän kirjan myötä niin aloitteleva eksegeetti kuin jokainen muikin asiasta kiinnostunut saa kohtuuvaiivalla kiinni oivalluksista ja näkökulmista, jotka ovat kehittelijöiltään vaatineet vuosien tiukkaa ajattelu- ja tutkimustyötä.

Teoksen alussa hahmotetaan lyhyesti sosiaalitieteiden ”toista tuleamista” raamatuntutkijoiden työkalupakkiin 1970-luvulta alkaen sekä sosiaalitieellisen raamatuntutkimuksen kahta päälinjaa, sosiaalishistoriallista perspektiiviä sekä teoreettista mallintamista. Edellinen on koko lailla perinteistä historiantutkimusta, joka vain ottaa huomioon, että inhimillinen toiminta kaikkinen hengentuotoksineen ja aatevirtauksineen tapahtuu aina jossakin sosiaalisessa kontekstissa ja ihmisen ja hänen ympäristönsä kiinteässä vuorovaikutuksessa. Jälkimmäisessä on kyse Raamatun aineiston tarkastelusta jonkin sosiaalitieetistä peräisin olevan analyttisen mallin tai teorian avulla.

Johdannon jälkeen teoksessa esitellään niitä sosiaalitieteiden metodologisia suuntauksia, joita raamatuntutkimuksessa on erityisesti hyödynnetty viime vuosikymmeninä. Katsausta malleihin ja teorioihin seuraa joukko esimerkkejä ensin Raamatun ajan sosiaalishistoriasta ja sitten sosiaalitieellisestä mallinuksesta raamatuntutkimuksessa. Päätteeksi puheenvuoro on annettu emeritusprofessori Heikki Räisäselle, joka muistuttaa, ettei sosiaalitieellisessä raamatuntutkimuksessa kaikki ole sillä tavoin uutta aurin-gon alla kuin nuoremman polven tutkijat saattaisivat innostua kuvittelemaan. Kirjan kokonaisuus on hyödyllinen ja sivistävä tietopaketti siitä, mitä kaikkea vanhaa ja uutta ja niiden yhdistelmää raamatuntutkijoiden työpöydillä on nykyisin meneillään.

Paljon on tosiaan muuttunut takavuosista, jolloin me eksegetiikan opiskelijat pänttäsimme historialliskriittistä metodikaanonia – vieläpä juuri tuolla nimellä. Kriittinen raamatuntutkimus syntyi valistuksen ja historismin sylissä, joten sen fokuksessa olivat historialliset kysymykset (onko historiankirjoitus Raamatussa luotettavaa, miten muinaisen Israelin uskonto kehittyi, kuka ja mikä oli historian Jeesus ja niin edelleen). Kun tutkimuskohde oli yksi ja sama muinaisten tekstien rajallinen massa ja metodivalikoima ennalta määrätty, alati kasvava tutkijajoukko ehti parissa sadassa vuodessa kaluta Raamatun historialliskriittisesti koko lailla tyhjiin. Siksi on ymmärrettävää, että raamatuntutkijat olivat jo ennen nykyisen sosiaalitieellisen raamatuntutkimuksen esiinmarssiakin alkaneet katsella uusien lähteiden ja tutkimusperspektiivien perään. Historiallisesti painottuneen metodikaanonin kuristusotetta helpotettiin panostamalla Raamatun tarkasteluun muun muassa kirjallisuudentutkimuksen ja ideologiakritiikin näkökulmin ja menetelmin – tie, joka puolestaan vei perinteisiä historiallisia kysymyksiä tut-

kimuksen sivuraiteille. Varsinkin sosiaalishistoriallinen raamatuntutkimus näyttää kääntävän heiluria jälleen kohti sen kysymistä, mitä, miten ja miksi joskus tapahtui. Tuoretta on nyt kaikkeen ja kaikessa vaikuttavan ”sosiaalisen” painotus. Hyvä näin.

Puhe sosiaalitieellisestä raamatuntutkimuksesta antaa ymmärtää, että olisi olemassa jokin yksi ”sosiaalitieede”, jonka eksegeetit ovat todenneet eri tavoin käyttökelpoiseksi tutkimusmenetelmäksi. Tällaista ei esiteltävässä kirjassa tietenkään väitetä, mutta eipä lukija myöskään saa tietoonsa, mitä sosiaalitieellinen raamatuntutkimus tarkkaan ottaen sitten on ja miksi. Määrittelyn ongelma ei millään muotoa kuitenkaan ole tämän kirjan tai teologien pulma, vaan se vaivaa kaikkea puhetta ”sosiaalisen” tieteestä.

Mitä – tai oikeamminkin mitä kaikkea – ”sosiaalinen” lopulta tarkoittaa? Yhteiskuntatieteiden ja vastaavien alojen ammattilaisetkin ovat kaikkea muuta kuin yksimielisiä termin eksaktista sisällöstä. Niinpä ”sosiaalitieeksi” käy sillä puolella jokseenkin mikä tahansa tyylipuhtaasta historiantutkimuksesta tilastomatematiikkaan, kunhan vain sanotaan tehtävän tiedettä sosiaalisesta, sosiaalisen avulla, sosiaalisen hyväksi tai jotakin vastaavaa. *Johdatuksesta sosiaalitieellisen raamatuntutkimukseen* tulee samankaltainen olo. Sosiaalitieelliseksi raamatuntutkimukseksi näyttää riittävän, että metodilla, tutkimuskohteella tai asialla on jotakin tekemistä ”sosiaalisen” kanssa. Sen sijaan ei näytä olevan niin tarkkaa, onko mielenkiinnon kohteena sosiaalinen itsessään vai jokin muu sosiaalisen perspektiivi, toisin sanoen onko ”sosiaalinen” tutkimuskohde vai lähinnä heuristinen apukäsite tai tulkintahorisontti.

Näin ajateltuna sosiaalitieellisen raamatuntutkimuksen käsitettä voisi oikeastaan laajentaa rajattomiin, kunhan vain termi ”sosiaalinen” muistetaan pitää mukana. Se ei itse asiassa ole lainkaan huono asia. Kun takavuosien metodikaanon menes-

tyksellisesti ”sosiaalisti” aloittelevat eksegeetit yhteen kysymyksenasetteluun, raamatuntutkimuksen osaksi sujuvasti asettuneen ”sosiaalisen” eri suuntiin hajoava haarukka voi rohkaista tulevia raamatuntutkijoita ajattelemaan, teoretisoimaan ja kokeilemaan kaikenlaista Raamatun tekstien äärellä. Mikään tulokulma ei ole määritelmällisesti oikea tai väärä, vaan olennaista on se, mitä saadaan tulokseksi, kasvaako ymmärrys ja herääkö uusia tärkeitä kysymyksiä. Itse olen vakuuttunut siitä, että ihmiseen biologisesti ja evolutiivisesti sisäänrakennettu (yltiö)sosiaalisuus on välttämätön aspekti jokaista relevanttia historian ja kaiken muunkin inhimillisen kulttuurin ja sen tuotteiden ymmärtämis- ja selityspyrkimystä. Periaatteessa tämä on toki aina tajuttu, mutta erinomaista on, että ”sosiaalisen” monitahoinen merkitys tiedostetaan tätä nykyä painokkaasti ja sen ymmärtämisessä ja arvioinnissa pyritään mahdollisuuksien mukaan teoreettiseen koherenssiin.

Muutamassa kohdassa teoksessa vilahtaa ”sosiaalitieteellisen” sijaan puhe ”sosiologisesta” raamatuntutkimuksesta tai metodista. Kyse on ehkä termievoluutiosta: vielä jokunen vuosikymmen sitten leimallisesti sosiologiseksi ymmärretty tutkimusperspektiivi tai -ote on sittemmin sijoittunut yhdeksi yleisen ”sosiaalitieteellisen” raamatuntutkimuksen ala- tai erikoislajiksi. Mutta sittenkin mietin, olisiko selkeämpää ottaa termi sosiologinen tässä kohden laajempaan käyttöön; onhan kuitenkin niin, että tieteenhistoriallisesta tuoreudesta huolimatta juuri sosiologia on yleinen ”sosiaalisen” tiede, jonka piirissä tutkitaan kaikkea ”sosiaalista”. Kaikille esiteltävän kirjan artikkeleille ”sosiologisen raamatuntutkimuksen” leima ei ehkä tekisi täysin oikeutta, mutta aika monelle kuitenkin, etenkin teoreettisen mallintamisen osastolla. Mielikuvatason selkiintymisen hintana saattaisi olla metodisen reaktiivisuuden tuntu: sosiologinen raama-

tuntutkimus olisi vain eksegeettien pöydille siirrettyä sosiologiaa. Mutta teoreettisen mallien lainaamisesta ”sosiaalitieteellisessäkin” on kyse; yksikään teoksessa hyödynnetyistä teoreettisista näkökulmista ei lähtökohtaisesti ole raamatuntutkijoiden itsensä kehittämä vaan lainaa tutkijoilta, joista useimmat mieltävät itsensä sosiologeiksi tai myöntävät ainakin olevansa näille paljon velkaa.

Teos on edellä sanotusta huolimatta tai pikemminkin sen vuoksi hyvin avartava ja ajattelemaan haastava lukupaketti. Se ei ole sitä vain eksegeetiikan opiskelijalle tai tutkijalle, vaan teosta kannattaisi ilman muuta lukea laajalti Suomen evankelis-luterilaisen kirkonkin piirissä. Erytisen hyödyllisiä ovat johdannon ja eri metodologisten tulokulmien esittelyn ohella etenkin varhaisen kristinuskon leviämistä (I. Czachesz), kalliita signaaleja uskonnollisissa yhteisöissä (M. Heimola) sekä rituaalitutkimusta (R. Uro) käsittelevät artikkelit.

KAI PELTONEN
DOS., JÄRVENPÄÄ

SARI KATAJALA-
PELTOMAA &
VILLE VUOLANTO

Lapsuus ja arki antiikissa
ja keskiajalla. Helsinki:
Gaudeamus 2013. 301 s.

Lapsi on aikuisen näkökulmasta toinen, jonka ajatuksia ja kokemusmaailmaa on vaikea tavoittaa. Lapsiin kohdistuu odotuksia, lapsi toimii toisin kuin aikuinen: hänet nähdään aikuiseen verrattuna viattomampana tai villimpänä, vajavaisempana tai täydellisempänä. Kuten naisten, orjien tai barbaarien elämät ja kokemukset, myös lasten maailma menneisyydessä on säilynyt sattumanvaraisesti, pieninä fragmentteina muun lähdeaineiston seassa.

Sari Katajala-Peltomaa on Tampereen yliopiston keskiajan tutkija, joka on työskennellyt perheeseen ja arkeen liittyvien teemojen parissa. Samoin Tampereella vaikuttanut, tällä hetkellä Oslon yliopistossa työskentelevä Ville Vuolanto on myöhäisantiikkiin sijoittuvissa tutkimuksissaan perehtynyt lapsiin ja perheisiin. Kirjoittajat ovat lähteneet kuvaamaan lapsen maailmaa antiikissa ja keskiajalla aineistosta, joka kattaa monipuolisesti kirjallista ja esimerkiksi arkeologista materiaalia. *Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla* pyrkii tarkastelemaan lapsuutta ja lapsen maailmaa aikalaislähteiden valossa, nimenomaan lapsen näkökulmasta. Tehtävä on lapsen toiseuden ja lähdemateriaalin sattumanvaraisuuden vuoksi haastava mutta tärkeä.

Kirjassa on viisi lukua, joissa kartoitetaan sitä, millaista lapsen elämä ja lapsuus olivat antiikin ja keskiajan maailmassa. Ensimmäinen luku lähtee liikkeelle lapsuuden alusta, biologisesta ja sosiaalisesta syntymästä jälkimmäistä painottaen. Nimenantamista ja siihen liittyviä rituaaleja sekä nimeen liittyviä merkityksiä tarkastellaan monipuolisesti eri kulttuurien ja niin tyttöjen kuin poikien kannalta. Samoin käsitellään ihmisen ikäkausien hahmottamista antiikissa ja lapsuuden loppua. Korkean lapsikuolleisuuden maailmassa monen lapsen elämä päättyi varhaiseen kuolemaan, mutta myös avioliitot solmittiin ja työnteko aloitettiin nykynäkökulmasta varsin nuorena. Tässäkään kirjoittajat eivät tee yksinkertaistuksia vaan esittelevät erilaisia avioitumisikiä ja siten huomioivat eri kulttuurien ja yhteiskuntaluokkien vaikutuksen.

Perhesuhteille on omistettu oma laaja lukunsa, jossa tarkastellaan lasten ja eri perheenjäsenten välisten suhteiden lisäksi esimerkiksi ristiriitojen ratkaisutapoja sekä ei-toivottujen lasten kohtaloita samoin kuin lastenhoitojärjestelyjä. Kirjoittajat sanoutuvat irti vanhemmassa tutkimuksessa usein esiintyvistä yleis-